

KDOR SAM DO VEČERA POTUJE SKOZ SVET

Simon Gregorčič

OSEBE

MLADI SIMON

ZRELI SIMON

STARI SIMON

DRAGOJILA

MATI

FRAN ERJAVEC

MIHAELA - sestra

BRANKO - brat

1. DEJANJE - MLADOST

1. DEL FILM

Dolg hodnik v bolnišnici, bel, brezoseben, nekakšna čakalnica, na koncu katere so vrata. Pred njimi sedi Mihaela in gleda staro razglednico v svojih rokah. Zaslišijo se koraki, ki se približujejo po hodniku, Mihaela hitro spravi razglednico v žep. Tik pred Mihaelo se zaustavi Branko, dolgo se molče gledata. Branko nato stopi proti njej, kot bi jo hotel objeti, Mihaela se na hitro obrne in pokaže na vrata na koncu hodnika.

MIHAELA

Tam je.

BRANKO

Kako si?

MIHAELA

Hvala.

BRANKO

Greš z mano k njej?

MIHAELA

Ne, tukaj bom.

BRANKO

Je ... pri sebi?

MIHAELA

Je. Ampak zgleda, da ne bo več dolgo.

Branko naredi korak proti vratom, nato se zaustavi in se obrne proti Mihaeli.

BRANKO

Lepo te je videt. Ne veš, kako.

Mihaela ga molče gleda. Branko se ji nasmehne.

BRANKO

Prav, grem sam k noni. Saj boš še tukaj? Prosim.

MIHAELA

Nikamor ne grem.

Branko sleče plašč in ga odloži, vidimo, da je v duhovniški obleki s kolarjem. Stopi skozi vrata, ki se zaprejo za njim.

Mihaela počasi vzame razglednico iz žepa in se zopet zagleda vanjo. Na razglednici je črno-bela fotografija cerkvice na hribčku, spodaj piše Sv. Lovrenc, Libušnje (to je kraj, kjer je pokopan Simon Gregorčič).

1. prizor - Dragojila 1, KOBARID

Črno-bela slika cerkvice na hribu iz razglednice se spremeni v barvno, počasi »oživi« in se razširi na gore, pokrajino, gorske vasice, v daljavi vidimo Krn in Sočo. Medtem slišimo glas starega Simona

SIMON (stari):

OFF

Kako se bo mirno tam spalo
na hribčku zelenem ob Soči.
Tam sanjam naj kdaj med očeti in dedi.
In pravil jim zgodbe nekdanjih bom dni:
Ko mi je sonce mladosti bistrilo glavo,
srce mi čuteče je grelo,
mi vžgalo v duhu je žarke svetle,
življenje je v srcu kipelo.

Pojavi se mladi Simon, z nasmehom se ozira po pokrajini.

SIMON (mladi)

In šel od sela bom do sela
ter h goslim svojim pel glasno,
da pesem bo duhove vnela,
da srca vžgala bo plamnó!

Prikaže se Dragojila.

DRAGOJILA: Gospod Šimen. Vaša pridiga danes! Vsi smo poslušali, kot uročeni.

SIMON: (ne ravno vesel) Me veseli, če vam je ugajala.

DRAGOJILA: Vedno mi. Najraje pa imam, ko še Prešerna noter vtaknete. In vse tako lepo zložite, da bi človek kar poslušal in poslušal.

SIMON: Hvala, ampak pretiravate. Se bojim, da moje pridige le vi tako razumete, ki ste učeni, za druge pa Bog ve, kaj si mislijo.

DRAGOJILA: Kje pa, prav vsakega se dotakne vaša beseda. Le kje jih najdete.

SIMON: Samo kar mi jih Bog nameni, le s temi besedami si pomagam. (Hoče oditi)

DRAGOJILA: Kam tako hitite, vedno se vam mudi.

SIMON: (se nasmehne) Vedno sem hitel, še rodil sem se na domačem pragu, pravijo, nisem strpel do izbe.

DRAGOJILA: Sem mislila, da bi se kaj domenila za naslednjo prireditev, kmalu bo teden naokoli.

SIMON: *(se mu razjasni obraz)* Za čitalniško bésedo, o tem pa kadar želite.

DRAGOJILA: Srečni smo lahko, da imamo takega kaplana, ki še za našo narodno zavest skrbi, ne le za dušni mir.

SIMON: Treba je slaviti mater Slavo in se zavedati, čigavega rodu smo, sicer bomo šli vsi v pozabo, tujci nas bodo prekrili, kakor mah. Zato sem prvi za to, da imamo tudi v Kobaridu čitalnico in pa večere deklamacij in iger v slovenskem jeziku.

DRAGOJILA: Njo le ves čas življenja

Bom ljubil iz srca globin:

ljuba moja je - Slovenja,

jaz pa Slave zvest sem sin!

SIMON: *(ne more skriti začudenja)* Mojo pesem znate!

DRAGOJILA: Kako je ne bi! Ne veste, kako sem hvaležna, da me je življenje zaneslo prav sem, na kobariško, kjer je duh slovenski čist, kot planinski zrak. In da sem tukaj vas srečala ... ki sem vaše Iskrice domorodne že v Ljubljani brala ...

SIMON: Prva naloga mi je slovensko besedo širiti. Samo z njo se bo naš kmečki narod izobrazil in tudi gospodarsko napredoval, sicer bomo vedno za hlapce tuji gospodi.

DRAGOJILA: Šolski nadzornik mi očita, da preveč poučujem v slovenskem jeziku, češ naj ga bo le za vzorec, visok jezik, v katerem se pesmi poje in knjige piše, da je le nemški. Pa če kaj, so vaše pesmi dokaz, da ni tako.

SIMON: Nisem se nadejal tako zavedne sodelavke. Kajti kdo, če ne prosveta in učitelji, bi lahko bolje opravljal to veliko poslanstvo. Narodna misel pride do mladine po šolah in kjer se kal vsadi, tam tudi dobra zel zraste.

DRAGOJILA: Hvala. Prav pesem najbolj širi obzorja duha in svobode. Pesem ni vsakdanja beseda, ampak nekaj višjega, nekaj, kar ... ne znam tako povedati kot vi. Kako rada bi sama znala tako pisati!

SIMON: Pa zakaj ne poskusite?

DRAGOJILA: Ah, kje, pesem se sama rodi ali se pa ne ... čeprav, vam moram priznati, da ... sem poskusila.

SIMON: Z veseljem bi prebral ali slišal vašo pesem.

DRAGOJILA: Ne, kje si pa drznem.

SIMON: Prosim. Veliko bi mi pomenilo.

DRAGOJILA: Prav, mogoče nekoč. *(Simon hoče nekaj reči)* Ne, ne silite me. Ne morem še. Vendar obljubim, da bom zbrala pogum ... nekoč.

SIMON: Držal vas bom za besedo.

DRAGOJILA: Oh, béseda! Še ničesar nisva rekla za našo bésedo. In koliko je ura!

SIMON: *(iz žepa vzame uro-medaljon in pogleda nanj)* Res, oprostite, ker toliko klepetam. Zjutraj morate zarana vstati.

DRAGOJILA: Vi tudi. Pa vendar ne bi hotela, da bi bilo drugače. Noben spanec ne more odtehtati prijetnosti, ko takole kramljava. *(zardi)* In koristí, mislim. Od vas se ogromno naučim.

SIMON: Bolje, da nadaljujeva jutri. Prijetne sanje vam želim.
DRAGOJILA: Vam pa srečno pot in naj bo luna z vami.
SIMON: Luna?
DRAGOJILA: (zmedeno) Naj vam sveti, sem mislila.
SIMON: Svetile mi bodo vaše besede. Bog z vami.

*Uro-medaljon vidimo pri Simonu večkrat skozi vso predstavo!!
(To je medaljon z nabožno gravuro, ki ga je resničnemu Simonu
podarila mati ob Novi maši)*

2. prizor – Mati 1

*Pred Simonom se pojavi mati, dolgo ga preiskujoče gleda, Simon
umakne pogled*

MATI: S Krna ti pošiljajo sirotke, da se pozdraviš. Bled si in
slab, jetike se pazi. Od drugih reči pa ...

SIMON: Kakšnih drugih reči?

MATI: Šimen, ne veš, kaj delaš?

SIMON: Kaj delam? Kar mi Bog zaukaže, mati! In ljudje.
Pridigam, obiskujem bolnike, otroke poučujem, pišem za
čitalnico, pesmi za v liste, kaj je s tem narobe?

MATI: Pravijo, da si dober za pridigo. Da te vse rado posluša
in z veseljem k maši hodi.

SIMON: Dobro, če tako pravijo.

MATI: Ljudem si priljuden, radi te vidiijo. Nekateri še
preveč.

SIMON: Kam merite s tem?

MATI: Šimen, komu se si zaobljubil, še veš!

SIMON: Še predobro vem in nisem niti za kanec prelomil obljube
svoje, pa če si vi še stokrat slabo mislite.

MATI: Učiteljica.

SIMON: Kaj je z njo?

MATI: Ti povej! Kaj delata do poznih nočnih ur? V gostilni
posedata. Vsem na očeh!

SIMON: Bi vam bilo ljubše, da na skrito?

MATI: Šimen!

SIMON: Nič ne posedava, delava, besede pripravljava za
čitalnico, o vzgoji govoriva, pesmi razlagava. Vsem na očeh,
kot ste rekli! Ničesar ne skrivava! Nimava kaj! Ne pred Bogom
ne pred ljudmi. Zakaj zlo oko vidi grdo tudi tisto, kar je
čisto?

MATI: Šimen, razumi!

SIMON: Še predobro razumem. Če bi le hoteli tudi vi mene!

MATI: Sam si tako odločil, zdaj ni poti nazaj.

SIMON: Sam?

MATI: (se zdrzne) Pri tebi ostanem. Nisi videti zdrav. Dobro
strežbo rabiš. (odide)

SIMON: Za ječarja, ne za strežbo.

3. prizor – Dragojila 2 Nadiža

SIMON: (*sam zase, zasanjano*) Karolina.

DRAGOJILA: (*se pojavi*) O, ne, Dragojila, sem rekla. Po slovensko!

SIMON: Saj res, oprostite. Kaj porečejo vaši starši? In v šoli?

DRAGOJILA: Kar hočejo, dovolj sem stara, da mislim s svojo glavo.

SIMON: Nekateri bi rekli, da je to nevarno. Sploh za žensko.

DRAGOJILA: O, vem, še kako. Si lahko mislite, koliko sem se v življenju naposlušala dobrohotnih napotil: pokorna bodi, tiha, za žensko se ne spodobi ... in še za učiteljico bi rada bila!

Namesto da bi se poročila, za svoje otroke skrbela, ne za tuje, doma vezla in gospodinjala in bila sploh Bogu všečna, kot je zaukazano. (*se zdrzne*) Oprostite, nisem tako mislila ...

SIMON: Že v redu, saj vas razumem. Tudi sam nisem vedno, kako bi rekel ... po meri zaukazanih pravil in postav.

Kreposti razmakni srce na stežaj,
a skrbno ga strasti zakleni!

No, vidite, tega ne zmorem vedno. Moje srce je preveč živo.

DRAGOJILA: Hvala Bogu! Takega vam je namenil, s tem ne more biti nič narobe.

SIMON: Ne vem, če bi se drugi strinjali z vami.

DRAGOJILA: Seveda, zato svoje pesmi podpisujete z drugimi imeni! Rodoljub Vrsenski, Goriški ... (*se mu šaljivo prikloni*) Moje spoštovanje, gospod Gorski.

SIMON: Tudi jaz menjam svoje ime, ne le vi, Dragojila. Čustvo mora na plano. In moje se prelije v pesem, drugače ne znam.

Vendar sem duhovni pastir, moram biti glasnik plemenitih nazorov in modrosti ... Navznoter pa sem večkrat s sabo sprt, preveč občutljiv sem, nemiren, trpeč ...

Za srečo nisem rojen,
usodo svojo vem in znam,
to znam, da sem obsojen
čutiti bolečino sam!

DRAGOJILA: Niste sami! Tudi jaz sem se marsičemu odrekla, da lahko opravljam svoje poslanstvo, zato vem, kaj nosite v srcu. Kolikokrat pomislim, kako ne bom nikoli videla svojih otrok, nikoli čutila roke, ki boža, ne srca, ki bi se odprlo samo zame ...

SIMON: (*trenutek tišine, tiho reče*) Srce že imate, ki se je odprlo za vas.

Obema je nerodno, gledata se v tišini, Dragojila sunkovito reče

DRAGOJILA: Stopiva do Nadiže, vroče je do neznosnosti.
Hodita v tišini, drug poleg drugega.

SIMON: V Gorici sem pogosto zrl v Sočo, ko mi je bilo hudo.

DRAGOJILA: Prinagnil bom se nad vodo,
prisluškal, kaj bo val šumljal ...

SIMON: Kaj mi razkrilo boš, valovje?

Nadja srce se in - boji!

Ne veste, kako mi je bilo včasih hudo po domu in planinah.

DRAGOJILA: Zdaj ste tukaj.

SIMON: Sem, pa vendar mislim: kako dolgo še?

Tiho hodita, molčita.

DRAGOJILA: Kako krasna je Nadiža. Že dolgo bi ji rada napisala pesem, pa kar oklevam.

SIMON: Jaz sem jo pa že zasnoval. Ne Nadiži, ampak Soči. Že v Gorici, pa ni in ni še prava. Rad bi ... tako se mi zdi mogočna, da ... kar obmolknem in ne znam in ne znam.

DRAGOJILA: Dajte, povejte, vsaj kitico.

SIMON: Ne morem, ni še ...

DRAGOJILA: *(se sunkovito ustavi in ga prime za roke)* Prosim.

SIMON: *(obotavljajoče, nato vedno bolj zavzeto)* No ...

Krasna si, bistra hči planin,

Brdka v prirodi si lepoti ...

To bo ... oda moji reki!

Na rosah sinjega neba,

na rosah zelenih gora,

lepoto to si pila ...

Gledata se v tišini.

SIMON: *(zmedeno)* Vse imam v glavi, a ne morem zložiti ...

DRAGOJILA: Pustite času, da sam zloži.

Se poljubita.

4. prizor - Mati 2

SIMON: Rihenberg?

MATI: Čim prej, tem boljše. Za nas vse. *(Simon hoče ugovarjat)*
Je že pripravljeno in zgovorjeno.

SIMON: Mati, jaz ...

MATI: Molči, Šimen, molči. V srce zakleni in vse bo dobro.

SIMON: O Bog, ne morem!

MATI: Zapomni si: za tisto, kar v srcu ostane, boš Bogu odgovarjal. Kar do ljudi pride, za tisto ti bodo oni sodbe pisali. In pravim ti: boj se sodbe človeške, skoraj bolj kot božje! Kajti Bog je milosten.

SIMON: Mene bo pogreblo, kar mi tu notri leži. Enkrat se mora ven razliti.

MATI: Molči, otrok, za tvoje dobro govorim.

SIMON: Pa me je vendar on šibkega ustvaril. Mati, zakaj prav jaz?

MATI: Ne le ti. Vsak mora storiti, kar mu vелеva dolžnost, in tvoja je, da živiš za druge, tako si prisegel. Bog še nikomur ni križa dal, ne da bi mu dal tudi moči, da ga nosi. Nosi, Šimen, molči in nosi!

Mati izgine, Simon se zgrudi na kolena, pesem v OFFu

V delavnico sem tvojo zrl,
ki bitij si rodil brez broja!
Skrivnostno snuje roka tvoja.
Začetnik moj, ki si me ustvaril,
duha si iskro mi razžaril,
ko ilnato boš ječo strl,
ne bom umrl!
Za novo stvar moj prah porabiš -
za kako? Jaz ne vem,
ti sam si gospodar!
A eno te prositi smem:
iz praha vzgoji ti cvetico,
podari logu pevko-ptico,
katerokoli ustvari stvar;
kedor bi pa ko jaz na sveti
imel čutiti in trpeti,
med dvomi, zmotami viseti -
človeka - ustvariti nikar!

2. DEL FILM

Branko stoji na vratih sobe in jih tiho zapre za seboj.

BRANKO

Ni videt dobro. Ampak je govorila z
mano.

Sede k Mihaeli. Molčita.

MIHAELA

No in, kako?

BRANKO

Z mano v redu, se ne morem
pritoževat.

MIHAELA

Se pravi, da si srečen.

BRANKO

Srečen? Sreča je relativna stvar,
saj veš.

MIHAELA

Relativna?

BRANKO

Saj veš kaj mislim. To ni neko
konstantno stanje.

MIHAELA

Si ali nisi? Preprosto, kaj je
treba tukaj filozofirat?

BRANKO

Ne filozofiram, sreča so zame
trenutki, to ni nekaj, kar je ali
pa ni. Ampak ja, če me to
sprášuješ, *imam* take trenutke. In
ni jih manj, kot če bi bil kaj
drugega, če si to mislila.

MIHAELA

Nič nisem mislila, samo vprašala
sem te. Preprosto vprašanje. Zakaj
moraš vse tako zaviti. Eno samo
leporečje. A vas tega učijo v šoli?
V semenišču ali kako se temu reče?

BRANKO

Glej, ne vem ... zakaj moraš bit tako
nastrojena? V čem je problem?

MIHAELA

Ga ni.

BRANKO

A se ne moreva normalno pogovarjat?
Kdaj sem te sploh nazadnje videl?
Srečala sva se v Ljubljani, na
cesti. Pred kakimi ... kaj vem, tremi
leti? In to se ti zdi normalno?

MIHAELA

Ne kompliciraj spet. Se pač ne
videvava, pa kaj. Nisva edina.

BRANKO

Mihaela, prosim te, ne delaj tega.
Vsaj zdaj, ko imava spet priložnost
... ko sva se končno spet našla.

MIHAELA

No, našla sva se, govoriva, vse je
v redu, me veseli, da si dobro, da
se imaš lepo, da imaš celo »srečne
trenutke«, kot praviš, krasno. Kaj
naj si še poveva?

BRANKO

Na primer, kako si ti? To bi me
zanimalo.

MIHAELA

Dobro, hvala. Hodim v službo,
domov, doma imam mačka, tudi on je
zdrav, hvala, in to je vse. Nič
posebnega in nič pomembnega.
(ironično) Ne dvomim, da je tvoje
življenje neskončno bolj
razburljivo od mojega.

BRANKO

Najbrž ni, ampak mi ni dolgčas.

MIHAELA

Ah, kako lepo. Kaj bi še človek
hotel več?

BRANKO

Kdaj si postala takšna? A res ne
moreva čez to?

MIHAELA

Najbrž res ne.

BRANKO

To je trapasto. Vsak rabi nekoga,
Mihaela. Tudi ti rabiš nekoga.

MIHAELA

Ne, hvala, znam živeti sama.

BRANKO

Vem, da znaš, pa ti je tudi lepo?

MIHAELA

Aha, zdaj ti mene sprašuješ isto,
kot sem jaz prej tebe: prav, jaz pa
ne bom nič zavijala, ti kar povem:
ne, nisem najbolj srečna in mi je
prav vseeno, da je tako.

BRANKO

Zakaj si jezna name?

MIHAELA

Nisem.

BRANKO

Mi lahko enkrat pošteno odgovoriš?

MIHAELA

Prav: kako, hudiča, si lahko postal
to ... kar si?

BRANKO

Misliš duhovnik? Ne moreš niti izgovoriti tega? (Mihaela zavije z očmi) Ker sem si to želel. Preprosto.

MIHAELA

Kaj je preprostega na tem, da se kar naenkrat, iz nič, spomniš in greš v samostan.

BRANKO

Dobro veš, da nisem v samostanu.

MIHAELA

Vseeno, vse je isto. Odpovedal si se življenju, vsemu ... ah, brez veze.

BRANKO

Nisem se odpovedal življenju, kako lahko to rečeš.

MIHAELA

Ne? Kaj pa je to? A imaš prijatelje, družino? Kaj?

BRANKO

A jo imaš ti? Družino?

MIHAELA

Pusti zdaj mene, jaz bi jo lahko imela, če bi se odločila, pa se nisem.

BRANKO

Jaz tudi, pa se nisem, v čem je razlika?

MIHAELA

V tem, da si se ti zaobljubil, da je ne boš imel. Komu? Zakaj? Tega ne razumem in ne bom nikoli.

BRANKO

Želel sem si.

MIHAELA

Ne verjamem.

BRANKO

Vsaj poskusi. Čutil sem tako. Saj ti ne znam racionalno povedat, sploh ne vem, če se to da, ampak ... čutil sem se povezanega, z nekom, z neko višjo silo, nekaj, kar je nad nami ... vse je postalo tako jasno, svet sem videl z drugimi očmi, sebe, vse ... in verjemi, nikoli nisem bil tako miren, tako izpolnjen, srečen, bi rekla ti, kot takrat, ko sem se odločil. Sploh ni bilo druge izbire, se mi zdi.

MIHAELA

Ne morem tega poslušat! Pa odkod? Ker veš, kaj mislim: da si si kar nekaj umislil, ne vem od kod si dobil idejo, da je to nekaj, kaj jaz vem, velikega, eksotičnega, bla bla bla, in potem od tega nisi znal stran. In to ti zamerim.

BRANKO

In če ti zdaj povem, da še vedno mislim enako? Da mi ni niti malo žal, da sem, kar sem. Ne rečem, da nimam kdaj dvomov, saj jih ima vsak, ampak ...

MIHAELA

Pa če sploh nisva bila vzgojena krščansko! Kolikor sva sploh bila vzgojena.

BRANKO

Mogoče pa prav zato, ker nisva imela nikogar, jaz tebi in ti meni edina družina ... mogoče sem si želel to, družino.

MIHAELA

In? To naj bi bilo to? Lepa družina! Ne morem verjet, enostavno, ne morem, da je moj brat pripadnik te grozne, grozne ... kako naj rečem, bratovščine, lopovske naveze, gnezda hinavščine in hipokrizije. No, tako, izrekla sem, oprosti, sam si hotel.

BRANKO

(osupne)

No, tole ... imaš kak razlog za tako hude besede?

MIHAELA

Kakšen razlog pa potrebujem? Vas niso učili zgodovine v tistih vaših šolah? Jasno, take seveda ne! Vi ste bili vedno nedolžni, jagnjeta božja. Človekoljubni! Kdo je hodil na križarske vojne? Kdo je klal Indijance? Kdo delal sužnje iz nedolžnih ljudi? Čarovnice zažigat, to je božje delo, ustrahovat, pa pekel, pa nebesa, pa pokorno življenje, bodi sluga duhovščini, da boš imel na drugem svetu bogastvo. Na tem ne, prav gotovo, bogastvo ste imeli vi, papeži, menihi, župniki, samo sranje, sama laž! To je tvoja družina?

BRANKO

Koliko jeze, koliko strupa? Pa kaj res ne moreš videt niti malo dobrega v čemerkoli?

MIHAELA

Vidim, samo ne pri teh.

BRANKO

Prav, ti tega ne sprejmeš, ampak zakaj ne moreš razumet, da komu drugemu vera pomaga, da jo rabi. Ker jo drugače razumemo kot ti.

MIHAELA

Naj jo razume, kdor hoče, kakor hoče, samo če si slep ali pa neumen, ne vidiš teh dejstev. Ker to je dejstvo: eno govorijo, delajo pa popolnoma drugo!

BRANKO

Ne vsi, Mihaela. Ne moreš vseh dajat v isti koš. In sploh ... govoriš o nekih drugih časih, res je skoraj vse, kar praviš, čeprav bi ti tudi o tem lahko kaj povedal, ampak saj nočeš slišat, jaz sem tukaj in zdaj, jaz nisem iz srednjega veka.

MIHAELA

In danes da je drugače? To mi hočeš povedat? Nikoli ni bilo drugače, nikoli ne bo, ker človeška neumnost in zloba sta brezmejni, sploh ko se zavijeta v te ... vzvišene govorance.

BRANKO

Dovolj, Mihaela ... kaj imava midva s tem?

MIHAELA

Preklete dosti imava.

BRANKO

Kaj?

MIHAELA

Si se kdaj vprašal, zakaj sva bila midva brez mame?

BRANKO

(začudeno, vprašujoče) Ja ...

MIHAELA

Kako pa je živel, tisto malo časa, kar je? Veš?

BRANKO

Kakšno vezo ima zdaj to?

MIHAELA

Pa še kakšno! In tale (pokaže na vrata sobe), ki jo ti kličeš nona ...

BRANKO

Kljub vsemu je najina nona ...

MIHAELA

Kakšna nona, še mama ni znala bit!

Mihaela ježno vstane, vzame plašč in odvihra iz čakalnice, Branko gleda v vrata, ki se zaprejo za njo.

2. DEJANJE - ZRELOST

1. prizor - Erjavec 1, RIHENBERG

SIMON:

OFF

Pod trto bivam zdaj
v deželi rajskomili,
srce pa gor mi sili
nazaj v planinski raj; -
zakaj nazaj?
Nazaj v planinski raj!

Privihra Fran, padeta si v objem

SIMON: Prijatelj stari. Se ti ni nič mudilo k nam na kmete, kaj, zdaj ko si »gospod profesor Erjavec«?

FRAN: Nehaj, komaj sem čakal, da pridem, le vedno je kaj, kar me ne izpusti.

SIMON: Verjamem, zabave ti ne manjka tam doli v Gorici, da bi k nam lazil, ko je tako pusto.

FRAN: Saj veš, da rad pridem, pri tebi nikoli ni dolgčas. Kako je z vincem, bo kaj prida letošnja bera?

SIMON: Bo! Če se zadnji hip kaj ne skvari, kar Bog ne daj, bo letos tudi za pikulit grozdja ostalo. Sem že pripravil, da ga denem sušit.

FRAN: Poglej si ga no, kakšen dolinar si postal! Kot da si v trtah rojen, ne pa hribovec.

SIMON: (obraz se mu zmrači) Ne govori, o hribih ni treba.

FRAN: Kaj se kisaš, saj ti ni hudega. Ti lahko marsikateri zavida prelepo Vipavsko dolino. Ljudje te imajo radi, jesti ne manjka, pa kakšnih dobrot, piti, da ne govorim, klet imaš polno ... Se ja ne boš tožil!

SIMON: Ne bom. (veselo)
Ne tožim, kot sem tožil,
brezčutnim, trdim več ljudem,
kar plečem sem naložil,
to bom nosil večno nem.

FRAN: Saj meni lahko jamraš. Le zakaj so prijatelji, če ne zato, da ti ramo podstavijo. (ga prijateljsko udari po hrbtu, še enkrat se objameta)

SIMON: Zdaj pa le reci, si bral?

FRAN: Ne enkrat, stokrat! In bolj ko berem, bolj sem navdušen. (iz kovčka vzame šop pesmi - Poezije) Poglej, pri vsaki pesmi sem ti označil, kar mi je na misel prišlo - ali slabega tako ni nič, sama hvala.

SIMON: Misliš?

FRAN: Samo zaupaj! Boš videl, da ti izdajo in kaj bo to! Take knjižice naš narod še ne premore. Razen Prešernovih poezij, se ve.

SIMON: Pretiravaš ...

FRAN: Niti malo! Prav zato mi je prišlo na misel, če bi še ti svojo zbirko kar Poezije imenoval. Preprosto in lepo.

SIMON: Čakaj, čakaj, najprej jih moram poslat. In če se sploh zagrejejo zanje. Bolj ko jih pregledujem, bolj tudi spoznavam, da ne smejo pod mojim imenom na dan. So že take vmes, da bi mi jih farizeji zamerili.

FRAN: To je res, da ti zna kdo kaj zameriti, ali ... kolikim boš duha z njimi dvignil! Ne samo enim, celemu narodu! Saj so pač pesmi po večini njemu tudi namenjene in o njem govore.

SIMON: To je resnica.

FRAN: In končno: to so tvoji otroci! Mar jih boš zatajil?

SIMON: *(par trenutkov razmišlja)* Ne bom! Pa naj pride nadme, kar hoče.

FRAN: Tako se govori! Kar precej se loti dela in jih odpošlji. Ali še bolje, kar sam jih v Ljubljano ponesi, da se o vsem zgovorite.

SIMON: Če bo mogoče. Tu niso nič kaj naklonjeni mojemu dejstvovanju. Sploh nekateri.

FRAN: Kaj, spet tvoj nadrejeni? Kako sta si z gospodom župnikom?

SIMON: Bolj se drug drugega ogibava kot iščeva, tako sva. Nedeljski nauk mi je odvzel, ker da so moje pridige premehke. Bi moral ubogemu ljudstvu še s šibo božjo groziti, kot da drugega gorja nima dosti. Da pesmi pišem, tudi ni za kaplana primerno, pravi ...

FRAN: Ja, zmeraj mora nekdo nasproti stati, da se ima človek s kom bosti. Ali je zato še bolj trden. Tako kot naš narod: le če ga tujec tepe, bo vkup stopil.

SIMON: Se mi zdi, da tudi to ni zadosti za Slovenca. Ker prav slabo ti pride, ko pogledaš malo za kulise te naše narodne komedije.

FRAN: Naši sosedje Nemci in Italijani nas črtijo in hočejo naši gospodarji biti, mi se pa ne moremo med sabo zediniti. Ta čas, ko se bodo kleri topli z liberali, bodo vso našo zemljo tujci pobrali, mi pa še vedeli ne bomo, kaj in kdaj nas je zadelo.

SIMON: Mladih ljudi je treba, novih načel. Jaz mislim, da bi se bilo treba k našim bratskim narodom obrniti po podporo in zaledje, slovanskim.

FRAN: Sam isto razmišljam, ali to ne izspremeni dejstva, da se duhovniška stran in svobodomiselna mladina še vedno ne bosta zedinili.

SIMON: Vem, vem in me boli. Kaj je tukaj tako nasprotnega, ne razumem? Bog sam nam je svobodno izbiro dal.

FRAN: Saj, in zato vsak svobodno tolče po drugem.

SIMON: Vzrok vseh žalostnih razmer so naše večne pravde, prepiri in zdrahe. Na cvetno nedeljo sem pisal, naj pride Slovenec vsak po svojo oljčno vejico; simbol miru v roke, z njo pa mir in spravo v srce. Če pa tega noče, naj le oljčno vejico vzame, da bo z njo ubogo Slovenijo kropil, ker kmalu ji konec pride.

FRAN: Ne tako črno, Šimen, ni še konec, še se je treba boriti.
SIMON: Kaj govorim, prijatelj, o Slovencih, ki sem sam kot na razpelu razklan.

FRAN: Brez tvojih muk tudi tvojih pesmi ne bi bilo. In brez njih bi nam še toliko slabše kazalo.

SIMON: Mrtev sem, prazen. In bolezen me grabi. Nazadnje sem mislil, da si več ne opomore. Tudi zato bi rad izdal svoje poezije, da vsaj nekaj za mano ostane, preden pride blaženi konec.

FRAN: Šimen, takega te ne poznam. Še sedemintrideset jih nimaš, kaj govoriš.

SIMON: Tako sam sem tukaj, prijatelj, tako sam, da ne znam povedati.

Le ugasni, sonce, luč svetlo,

Oj, padi, padi, gosti mrak,

Prinesi srcu mir sladak!

FRAN: Še prejšnjič si pisal, kako razmišljaš, da bi šel na Dunaj jezike študirat. Zdaj pa razumi.

SIMON: Za pokoj zaprosim. Upravičeno, mislim, ker mi zdravje ne služi, upam, da odobrijo. Jaz ne morem tako naprej, moj dragi, ne duh ne telo ne zdržita več.

FRAN: Kaj te niso vabili za domačega župnika h knezu v Planino? Pa pojdi k njim.

SIMON: Ne, to zimo hočem preživeti brez dela in brez gospodarja. Nočem in ne morem se več uklanjati.

FRAN: Kakor hočeš, jaz te podprem. Samo obupovati nikar, prijatelj, težko te gledam.

SIMON: Pa stran poglej, ne prvi ne boš ne zadnji.

FRAN: (*nekaj trenutkov obstane presenečen nad grobostjo, potem iz žepa izvleče pismo*) Da ne pozabim, pisanje imam zate, od nekoga tebi dragega, kolikor mi je znano. Pa ne vem, če naj ti predam, da te ne spravim v še večjo žalost.

SIMON: (*sunkovito ga pogleda*) Od nje?

FRAN: Tako je. (*Simon molči*) Da, zdrava je in pošilja pozdrave tudi tebi. Nedolgo tega je poslala rož za moj herbarij in njih domača imena, ki veš, da jih pridno zbira zame. No, ti je zmanjkalo besed, pesnik moj?

SIMON: Zmanjkalo.

FRAN: Tudi prav. Pustim te samega s tvojimi mislimi. In njenimi seveda. (*odide*)

Simon počasi odpre pismo, pojavi se Dragojila

2. prizor – Dragojila 3, pesniški »dvoboj«

DRAGOJILA:

Ob bregu stojim. Pogledujem v valove,
ki pljuskaajo vedno v pečine bregov;
ti priča, o reka, ljubezni si vroče,
zakrij med valove, kar videla si,
O, prosim te, molči!

SIMON:

Neznanska moč me vleče
do tebe sladka stvar -
doseči pa ne morem
nikdar te, oh, nikdar!

DRAGOJILA:

Jézero so tvoje oči,
Modro, mirno, milo, jasno,
Gledala bi vedno vanje,
Rano v zori, v noči kasno.

SIMON:

Ah, pil i jaz sem sladki strup
iz zlatih in srebrnih kup;
te čaše
so bile krasne ustne vaše!

DRAGOJILA:

Došel tedaj je oni čas,
Ko se ločiti nama je;
Da zadnjič vidim tvoj obraz,
Občutim živo to gorje.

SIMON:

In morala sva, oh, narazen,
sam Večni ve zakaj, zakaj?
Nek duh je dihnil neprijazen
In ločena sva vekomaj ...

3. prizor - mati 3

SIMON: Na Gradišče!

MATI: Kaj te je popadlo?

SIMON: Končno in prvič, da mislim s svojo glavo. Nobeden mi ne bo več govoril.

MATI: Obljubil si, prisegel in Bog te bo klical na sodbo!

SIMON: Pa naj me! Njemu bom odgovarjal, Vam ne več! Ne Bog, ljudje so me v ječo zaprli! Mar on hoče, da nenehno trpim? Da ne morem v življenju družice imeti, ne otrok, ne svobode, da bi mislil in delal, kar mi srce pravi. Veste, kaj mislim: Bog me je takega ustvaril in moj edini greh je, da srcu svojemu ne sledim, ampak ljudi poslušam.

MATI: Nesrečen tisti, ki le nase misli.

SIMON: Ne, nase nisem mislil, ko sem se zaobljubil v ta stan, niti ga nisem zase želel! Le za Vas, mati! In radi Vas!

MATI: Sram naj te bo, kaj govoriš. Obljubil si sam! In pri svoji polni zavesti, kaj boš zdaj name zvrčal. Tepli te nismo, da pojdi.

SIMON: A da niste?

MATI: Misliš, da je meni lahko? Ali očetu ali komurkoli, ki od zemlje živi? Sanjaš in si domišljaš, ker sploh veš ne, kaj pomeni trdo živeti! Jest smo ti zmeraj drugi dajali, ker da si pameten in boš za župnika. Z zemljo si nisi mazal rok, ne potu potil po njivah, kot ga mi, zato pa zdaj tak napuh od tebe pride. Smrtni greh, zapomni si, smrtni greh ti bo na duši ležal, če se ne uneseš!

SIMON: Ne bom se pregovarjal. Pa tudi pokoren več ne bom. Na Gradišče grem, tam bom zemljo kupil in jo sam obdeloval! Tako bo! Da mi ne boste več kruha očitali, ki da ga drugim pojem. In pesmi bom pisal, če mi jih bo Bog še dal. Amen.

4. prizor - Erjavec 2, GRADIŠČE

FRAN: Čez tisoč izvodov je bilo prodanih v štirinajstih dneh! Samo jaz sem jih v Gorici nad dvesto. Poleg mene pa še Levec v Ljubljani, Mencinger ... Poglej, kakšen uspeh!

SIMON: Komaj verjamem, da je res.

FRAN: Vse naokoli govore o tebi in o knjižici.

SIMON: Kaj pravijo pri Zvonu?

FRAN: Sama hvala povsod.

SIMON: Pri Zvonu še niso nič pisali!

FRAN: Učiteljski tovariš pravi, da se pesmi tvoje brez pomisleka lahko tudi naši mladini v roke dajo.

SIMON: Kdo bi si mislil, res. Pa vseeno, pri Zvonu so tiho.

FRAN: Nehaj! Saj veš, da bo Levec pisal. Ne more biti, da ne bo hvala. Od njega samega vem, da tvoje Poezije naravnost obožuje in da jih Zlata knjiga kliče.

SIMON: Nekoč so tam zapisali, da se Gregorčiču konec pesmi rad pohabi in da ni dovolj krepak. Pa če jim moje pesmi niso veliko vredne, tudi mnogo boljših nimajo, to jim povem.

FRAN: Kaj na take malenkosti gledaš, a ni zadosti hvale povsod?

SIMON: Čakam, kaj bo duhovščina rekla. Ne verjamem namreč, da pojde ta kelih mimo mene.

FRAN: V Slovenskem narodu so prav duhovščini čestitali, češ kak veleum da je iz nje izšel.

SIMON: *(se končno nasmehne)* Naj ti bo! Na tole ga bova pa spila kozarček.

FRAN: Kako da ne. In posestva mi ne boš nič razkazal? Saj si pravi graščak.

SIMON: Graščak, ja, kaj še! Še dolgo se mi bo otepalo, da sem tale košček zemlje vzel v zakup.

FRAN: Le nič ne skrbi. Se bo od knjižic zdaj nabralo, boš videl, vse poplačaš, kar imaš dolgov.

SIMON: Iz tvojih ust v božja ušesa, pravim. A se ne bom nič lemental. Lepše kot je zdaj, na tem mojem hribu, mi ni bilo še nikoli.

Obdelan »hrib« je moj krasan!

Res ves sem spehan in potán,
 A zdaj imam prazničen dan!
 Ti ne veš, kaj mi pomeni končno svobodo dihati. Ko čez njive
 stopim že zarana, med trte pogledam, sadno drevje obrežem, si
 mislim, kaj me briga celi svet! Z vrta si vse sam domov
 prinesem, ni treba nikogar prositi, narava vse da, vse zraste,
 kar rabim, in sem ko ptič na veji, za katerega Gospod poskrbi.
 FRAN: Nikoli nisem mislil, da bo takega učenjaka tako veselje
 do zemlje pograbilo.
 SIMON: E, moj dragi, kmet-poet sem jaz, da boš vedel! Tako in
 nič drugače ne maram biti.
 FRAN: Kaj niti malo nisi več župnik?
 SIMON: Saj veš, da sem, četudi nočem biti.
 FRAN: Ljudje te imajo radi!
 SIMON: Ljudje morajo imeti radi župnika, to je vse.
 FRAN: Ne bodi tako odljuden, da ne boš res sam ostal. No, kje
 je zdaj tisti obljubljeni kozarček?
 SIMON: Stopi z mano, v klet bo treba ponj.
V smehu odhajata
 FRAN: Tvoj sok ko z maternih zdaj prs
 sesam, moj zlati vinski trs ...
 SIMON: A jaz ne sam!
 Le vkup, prijatli vrli, zdaj,
 jaz bom vam radosten točaj ...

5. prizor - Soči

*Dragojila iz Poezij bere pesem, kasneje se ji pridruži glas
 zrelega Gregorčiča, ki proti koncu prevlada. Simfonija glasov,
 vode, glasbe, nadvodnih in podvodnih posnetkov reke.*

Krasna si, bistra hči planin,
 brdka v prirodi si lepoti,
 ko ti prozornih globočin
 nevihte temne srd ne moti –
 krasna si, hči planin!
 Tvoj tek je živ in je legak
 ko hod deklet s planine;
 in jasna si ko gorski zrak
 in glasna si, kot spev krepak
 planinske je mladine –
 krasna si, hči planin!
 Rad gledam ti v valove bodre,
 valove te zelenomodre:
 temna zelen planinskih trav
 in vedra višnjevitost višav
 lepo se v njih je zlila;
 na rosah sinjega neba,
 na rosah zelenih gora
 lepoto to si pila –

krasna si, hči planin!
Ti meni si predraga znanka!
Ko z gorskih prišumiš dobrav,
od doma se mi zdiš poslanka,
nesoča mnog mi ljub pozdrav –
Bog sprimi te tu sred planjav!...
Kako glasno, ljubo šumljaš,
kako čvrsto, krepko skakljaš,
ko sred gora še pot imaš!
A ko prideš na ravnine,
zakaj te živa radost mine?
Kaj trudno lezeš in počasi,
zakaj so tožni tvoji glasi?
Težko se ločiš od hribov,
zibelke tvojega valovja?
Mar veš, da tečeš tik grobov,
grobov slovenskega domovja?
Obojno bol pač tu trpiš,
V tej boli tožna in počasna,
ogromna solza se mi zdiš,
a še kot solza – krasna!
Pa oh, siroti tebi žuga
vihar grožán, vihar strašán;
prihrumel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo ravan,
ki tvoja jo napaja struga –
gorjé, da daleč ni ta dan!
Nad tabo jasen bo obok,
krog tebe pa svinčena toča
in dež krvav in solz potok
in blisk in grom – oh, bitva vroča!
Tod sekla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tekla:
kri naša te pojila bo,
sovražna te kalila bo!
Takrat se spomni, bistra Soča,
kar gorko ti srce naroča:
Kar bode shranjenih voda
v oblakih tvojega neba,
kar vode v tvojih bo planinah,
kar bode v cvetnih je ravninah,
tačas pridrvi vse na dan,
narasti, vzkipi v tok strašán!
Ne stiskaj v meje se bregov,
srdita čez branove stopi,
ter tujce, zemlje lačne, vtopi
Na dno razpenjenih valov!

6. prizor – Erjavec 3, spopad kritik

SIMON: (*razburjeno bere iz časopisa*) »Zavdal je vsemu našemu mišljenju s strupom pogubnega panteističnega idealizma, kjer slepa usoda vlada svet in človeštvo. Tako torej ne le taji pravega Boga, ampak obenem tudi spoveda vero v nesveto vsemogočno usodo!«

FRAN: (*bere iz časopisa*) »Pesnik – po milosti božji, ne po lastni domišljavosti, niti po milosti ljudi. Gregorčiču pač ni treba pri nikomer beračiti za lovorjev venec. Dal mu ga je Stvarnik, ki deli talente, kakor mu je ljubo.«

SIMON: »Resnice pa so te: da je Bog oseben, nadsveten, da ima človek v sebi duhovno dušo, zatorej tudi prosto voljo. Kdor te naravne resnice v svojih spisih kakorkoli taji ali dvoumno o njih govori, je sovražnik in izdajalec slovenskega naroda.« Izdajalec slovenskega naroda da sem!

FRAN: »Ponosno sme biti zlasti naše duhovenstvo, da je izmed njenih članov vzrasel nam tak veleum, tak pesnik!«

SIMON: »Zdi se nemogoče, da bi duhoven vede in hote upodabljal v svojih proizvodih nazore, kateri v bistvu uničijo krščansko vero.«

FRAN: Pomni, kaj je zapisal veliki Dostojevski: nikdar ne prideš do cilja, če se po poti ustavljaš, da bi kamenjal vsakega psa, ki laja nate! Pusti, naj lajajo.

SIMON: (*ne odneha*) »Kako naj se katoliški duhovni ponašajo z duhovnim pastirjem, ki je izgubil svojo srečo in si želi nazaj v planine, ali s pesmijo V celici, kjer piše, da samostan ni dom miru. Ali še huje, ljubezenske pesmi. Kako morejo brez pomisleka katoliški vzgojitelji nežni slovenski mladini take pesmi v roke dajati?«

FRAN: Dobro veš, da ne gre za vsebino, za tvoj stan gre! Za to, da je pesmi pisal duhovnik! To jim zadaja strah, Šimen!

SIMON: Čemu strah? Saj sploh ne razumejo! Ni je pesmi, ki ne bi koga pohujšala, celo Na sveti večer in V pepelnični noči jim nista pravilni! Hočejo me ubiti pred katoliškim svetom.

FRAN: Iste pesmi so vsi opevali in hvalili, ko so bile v časniku objavljene pod podpisom X? Zdaj pa, ko Simon Gregorčič pod njo piše, zdaj je pa pohujšljiva? Ker je ta Gregorčič duhoven, zato!

SIMON: Iščejo po vseh kotih, da bi kaj staknili. Celo da sem budist, pravijo. Kakšna neumnost.

FRAN: Pusti, Šimen, saj pravim.

SIMON: Ne bom! S pesmijo bom odgovarjal. S pesmijo se bom branil.

FRAN: Samo razplameniš ta kres, pusti, da se poleže.

SIMON: Ne, usta jim bom zaprl.

FRAN: S kom se boš bodel! S cerkvijo? Bodi no pameten!

SIMON: To ni duhovščina, to je neumnost človeška. Naj mirno stojim in gledam, kako moje otroke razkosavajo, jih po smeteh vlačijo in mažejo? (*vzame časopis in bere*) »Kako slab pesnik mora Gregorčič biti, o tem lahko sodite iz tega, da izmed

pravih umetnih pesmi niti ene pri njem ne najdete. Niti enega samega soneta ne, ne epigrama, niti ene same gazele ne. Kaj je potem to? Zmes neumetniška, brez vsakega plana, brez vseh celot, brez vsake poante, in brez vsakega karakterja pesniškega.«

FRAN: Pusti tega Pajka, naj piše, kar hoče.

SIMON: Beri Mahniča: »Naj se le enkrat v mlado občutljivo srce vsadi oni prokleti 'Človeka nikar', imel boš gotovo prej ali pozneje najhujšega pesimista. Tako je v stanu pesnik mladeniča okužiti – in kdo ve, ali ni še nobenega okužil? Kdo ve??« Kot da sem sam satan, o meni govore! Zdaj sem že mladino okužil in pokvaril. A naj le maha po meni, naj le maha, Mahnič, sem že spisal puščico tudi zanj.

Le mahaj, s tem pač sebe pahneš v prah,
a mene, brate, ne podereš v prah nič;
po padcu ti ime preraste mah,
a mojega pa ne preraste – mah nič.

FRAN: Ne prepiraj se s farizeji in pismouki, zakaj mnogo pslov je zajčja smrt! Zapomni si to, pa če imaš stokrat prav! Umakni se in pesmi piši.

SIMON: Ne morem. Vzeli so mi vse veselje in tudi moč. Nobena pesem ne pride več iz mene, samo jeza in bes na moje mučitelje.

FRAN: Zaboga! Kaj si s tem pisanjem pridobiš, koga prepričaš? Samo to, da te še bolj napadajo in ponižujejo. Pusti, da te drugi branijo! Levec, Aškerc, Stritar ... sami pametni, značajni in izobraženi ljudje so na svoji strani, pol časnikov se že krega okoli tebe in tvojih grajavcev, take vojne še nismo imeli na Slovenskem.

SIMON: Prav to se je zgodilo, česar nikdar nisem želel; da smo vsi še bolj razdeljeni, vse skregano, sprto med sabo. In zakaj? Zaradi mene! Zaradi pesmi, v katerih sem narod skupaj klical! O Bog, kaj mi boš še naložil?

FRAN: Ne Bog, sam bi lahko marsikaj spremenil. Poglej tudi, česa dobrega si deležen?

SIMON: Ničesar.

FRAN: Trmast ko osel. Lahko te je sram. Zaradi vseh, ki te berejo, kupujejo in slavijo, in vseh, ki te zagovarjamo, se zate tepemo. Ne vem, kako dolgo bodo zdržali prijatelji, ko pa vse sam od sebe odrivaš.

SIMON: Pa naj gredo, takih ne rabim, ki bi hoteli, da jih s sladkimi besedami pitam.

FRAN: Tudi jaz sem med njimi, Šimen. In če smem, tudi Dragojila ...

SIMON: Kaj je z njo?

FRAN: Tudi pisma ji ne spišeš, ne ene vrstice. S čim se ti je ona zamerila?

SIMON: Kaj bi pisal, prav mar ji je, kaj se meni godi.

FRAN: Kako si krivičen. Ne verjamem, da veš, pa ti bom jaz povedal: snubca je imela pred časom ...

SIMON: Kaj to meni mar.

FRAN: Počakaj. S pesmijo mu je odgovorila na snubitev:
Oddano že davno
je moje srce.
Zato naj le druga
se vname zate.
Mislim, da veš še predobro, kje je njeno srce. Zakaj si tako
mrzek do vseh, ki te imamo radi?
SIMON: Sam sebi sem mrzek, pa kaj to komu mar.
FRAN: Šimen, poslušaj dobro besedo: pusti te njive in to
samoto, nič kaj dobro ti ne dene. Pojdi v Gorico, radi te
vzamejo, ali na Kranjsko, kamorkoli. Kaj ne vidiš, pesem ti
usiha zaradi jeze in vsakdanjih skrbi. Ne le pesem, še ti z
njo.
SIMON: Nikamor ne maram, v mestu tako ne strpim in bolan sem
vedno huje, to drži. Bo, dokler bo, tukaj ostanem do konca.
Vikar brez dekreta in kmet z dolgovi, to sem postal in tak
ostanem, kaj ti mar.
FRAN: Pazi, prijatelj, v kaj se spreminjaš!

7. prizor – mati 4

Mati ni realna, je le v njegovi zavesti, prvi znaki blodenj

MATI: To je tisto, po čemer je hrepenelo tvoje srce?
SIMON: Proč! Nič ne razumete, nikoli niste!
MATI: Nihče te ne razume, sin. Kako si lahko tak postal, te
vprašam?
SIMON: Je že Bog tako hotel.
MATI: Nikar po nemarnem ne omenjaj božjega imena! Boga si
zapustil, Šimen! To te tepe. Nisi poslušal moje besede,
trmast, neomajen, zdaj vidiš, kaj imaš od tega.
SIMON: Pa če sem trmast, sem po Vas. Ste mar Vi kdaj popustili
mojim prošnjam? Na moj hrbet ste svojo željo naložili in:
nosi, Šimen. To je Vaš blagoslov.
MATI: Spoštuj očeta in mater! Tudi to si pozabil, brezbožnik!
To ti povem: pokornosti ti manjka, ponižnosti pred stvarnikom
in pred ljudmi. Vsa ta pisarija, ves ta kreg, Šimen. Da te po
časnikih vlačijo, eni na tron povzdigujejo, drugi pa pljuvajo.
In vse sorte še hujših govoric! Da imaš otroke po vaseh,
pravijo, Bog ne zadeni! Rečem ti: kdor visoko leta, pade
nizko, in ti si padel, sin, padel ...
SIMON: Padel sem, res, da me niti Bog ne pobere več.
MATI: Pokesaj se, otrok, skloni glavo in odmakni oči od te
napihnjene hvale. Slava in čaščenje je satanovo delo, slepilo.
In ne želi si posvetnega užitka, kajti vsakega plačš
stoterno, to vedi.
SIMON: Vem, bolj, kot je mogoče. Ali Bog ve, da sem užitka
skusil bolj malo, plačeval pa obilo!
MATI: Pomnil boš, Šimen, moje besede, ko bo prepozno za
kesanje.

8. prizor - tri smrti

Mrtveci se prikazujejo po vrsti Erjavec, Dragojila, Mati.

umre ERJAVEC

SIMON:

Fran! Fran!

Umr! je mož!

Kje tak je še med nami,
kot on, ki spi v prezgodnji groba jami?

In tega, oh, je smrt požela!

Zbogom, prijatelj, zbogom, brat moj, boljšega nisem imel!

umre DRAGOJILA

SIMON:

Ne, Bog, ne! Koliko lahko uboga človeška duša prenese, povej!

Me kaznuješ? Mnogo je grehov na moji duši, ne tajim, ali moje
rože, nje mi ne jemlji! Bog! (*tišina*)

Srčno sem ljubil te,

a razodel se nisem

ni tebi, oj deklé.

Zdaj je umrlo vse. Zadnja troha luči v meni; ne bo je več
nazaj.

umre MATI

SIMON: In zdaj ste šli tudi Vi po svojo sodbo. Kot bi čakali,
da umre pred Vami vse, kar sem kdaj ljubil. Kaj ste bili?
Angel moj ali hudič? Ne vem. Ne ene pesmi, ne besede ne bom
poslal za Vami, čeprav Bog ve, da mi ni moč iztrgati si Vas iz
svojega duha. Iz mesa mojega, iz zadnje kaplje krvi, boste
slehnerni dan zrli name in me opominjali, kdo sem in kdo bi
lahko bil. Zbogom, mati, naj Vam bo Bog milosten, kot Vi niste
znali biti!

3. DEL FILM

Detajl križa v Brankovi roki, zaslišijo se koraki, Branko
pospravi križ v žep. Mihaela počasi prihaja po hodniku. Sesede
se poleg brata. Tišina.

BRANKO

Zakaj si sploh tukaj, če si tako
jezna nanjo?

MIHAELA

Ne vem. Zato, ker sem neumna. Ker sem naivno upala, da bo mogoče vsaj zdaj, tik pred smrtjo, vseeno rekla: oprosti.

BRANKO

Komu? Tebi?

MIHAELA

Ja, meni, hudiča! Ali pa tebi! Komu pa? Tisti, ki bi jim morala to reč, so itak že pomrli.

BRANKO

Mihaela, pusti to, poskusi razumet, ona je živela v drugačnih časih ...

MIHAELA

Kakšnih časih? Ko so mame zapuščale svoje otroke, al kaj? Kaj naj razumem? Da je rodila najino mamo in jo pustila samo? Kako lahko to narediš, mi povej? Kako?

BRANKO

Kaj naj bi pa naredila? Vse je treba pogledat v kontekstu, v duhu časa ...

MIHAELA

Kakšen kontekst, kaj me briga, za to ni opravičila, ga ni! Ne takrat ne danes! Ne bit tako prekleto pameten. Veš kaj, najina mama je umrla od žalosti, to ti povem.

BRANKO

Daj, umrla je od tuberkuloze. Čeprav verjamem, da ...

MIHAELA

Ne, umrla je od druge bolezni, pomanjkanje ljubezni se temu reče. In veš, kaj je najbolj smešno, da je to bolezen prenesla na naju. A ni to zabavno, ta božji načrt, se mora pa res zabavat tam zgoraj. Eni podedujejo lepoto, eni bogastvo, eni pa ... samoto.

BRANKO

Žal mi je. Zate, zase, za mamó,
ampak tudi zanjo. Misliš, da je
bilo njej lahko? Katera mama pa bi
pustila otroka, če ji ne bi bilo
treba. Saj ni imela drugega izhoda,
Mihaela.

MIHAELA

Najbrž ga res ni imela. Predvsem
zaradi te tvoje »družine«.

BRANKO

Ne tlači me stalno nekam, kamor ne
spadam!

MIHAELA

Kako da ne, saj nosiš kolar, kot
vidim. Veš kaj, jaz ji ne zamerim,
da se je spečala z ... (zastane) s
komerkoli že in da ni bila
poročena, kaj me briga, to je vaš
problem, in točno to je višek vse
hipokrizije, da cerkvi ni mar, če
mati zavrže otroka, ne, grozno je,
da je nezakonski! To je treba
skrit, izbrisat, za vsako ceno. In
to ceno mora plačat otrok! Kot da
je on kriv! Kje so tu vaše besede o
pravici? Kje je tu vaš bog?

BRANKO

Saj tega ne zagovarjam. Pravim
samo, da je dobro, če poskusiš
razumet.

MIHAELA

Dejstvo je, da jo je pustila, da je
šla v Aleksandrijo, da se je imela
tam lepo, da je prišla nazaj, se
poročila in imela drugo družino. In
če bi vse to še lahko razumela,
tega res ne: zakaj ni vzela najine
mame k sebi vsaj takrat?

BRANKO

Glej, nima smisla, ne morem te
pomirit.

MIHAELA

Niti se nočem pomirit.

BRANKO

Kakor hočeš. Samo to: ne ti ne jaz ne veva, kaj je imela v srcu. Niti kakšno bolečino je trpela. Ker da je ni, tega ne verjamem. In nenazadnje, boš rekla, da je imela lahko življenje? Kje je zdaj njena družina, samo midva sva ji ostala.

MIHAELA

Ironija usode? Pa ima bog le nekaj smisla za humor. (tišina) Sama laž, samo pretvarjanje.

BRANKO

Res je, povsod skrivanje, laž, pretvarjanje. In tukaj ne izvzemam cerkve, nikakor. Vendar ni Bog tisti, ki od nas to hoče, človek je, ki naredi pekel na zemlji. Znotraj vsake religije, tudi moje, priznam, saj nisem neumen. Ampak oprosti, ne vem, kako si lahko tako jezna na nono, če sama delaš isto: jezna si, ker sem duhovnik, in zato si šla stran. Edino bitje si, ki ga imam neskončno rad, ampak ti ne ... Pa če sva zato oba nesrečna, če sva najbolj osamljena človeka na svetu, ti ne, ne boš šla čez to. Lahko je obsojat druge, sama sebe pa ne vidiš.

MIHAELA

Potem pa ... ti, ki ljubiš resnico ... veš, kdo je bil najin nono? Pravi, mislim, ta ki je zaplodil najino mamo in potem obe prepustil ... božji milosti, reciva temu tako?

BRANKO

(presenečeno) A ti veš?

MIHAELA

Res hočeš resnico?

BRANKO

Vedno!

MIHAELA

Vedno. (se nasmehne) Prav. Bil je ... župnik.

Branko osupne, tišina.

BRANKO

To si mi zamolčala, ne morem
verjet.

MIHAELA

Misliš, da bi lahko postal
duhovnik, če bi to vedel že prej?
Mogoče ti nisem povedala prav zato,
da bi se lahko svobodno odločil,
ali boš sledil klicu tistega
svojega boga, pa čeprav me je
skoraj razneslo od besa in ...
žalosti, v resnici.

BRANKO

Kdo?

MIHAELA

Tega pa ne izveš od mene. Samo še
to ti povem, ko sva že pri
resnicah, da je najina mama na
smrtni postelji poslala ponjo
(pokaže na vrata sobe). Na smrtni
postelji jo je prosila, naj ji
pove, kdo je njen oče. Misliš, da
ji je? (odkima) Jaz sem izvedela od
ljudi, pa ne zato, ker bi mi hoteli
dobro, prav nasprotno. Vseeno. Ti
pa ... izvoli (pokaže na vrata sobe),
poskusi. Naj ti sama pove. Me prav
zanima, če je človek še isti, ko je
sam na svoji smrtni postelji.

Branko se obotavlja, nato tiho stopi skozi vrata, ki se za
njim zapro.

Rez na

Vrata sobe se spet odpro, Branko v rokah drži uro-medaljon (ki
smo ga prej videvali pri Simonu). Osuplo pogleda Mihaelo.

BRANKO

Je res?

Mihaela ga molče gleda. Rahlo pokima. Branko stopi k oknu in
se zazre skozenj. Mihaela najprej okleva, nato počasi stopi za
njegov hrbet, ga objame in mu nasloni glavo na rame. Skupaj
zreta skozi okno v daljavo.

3. DEJANJE – STAROST

1. prizor – stari Gregorčič, prikazni, obračun

Na pol nor govori sam pri sebi iz konteksta iztrgane besede

SIMON:

Hitim ... kakor sem bral pred časom ... ha, še malo ne ... prav on je tisti ... meni ni do takih modrosti ... Spoštovani gospod! ... nikoli! ... Vzemimo Pajka! Mož je mnogo pisal zoper mene, da je bolj očitno pokazal svoje plitvost in svojo nevednost! Vsak osmošolec zna bolje razumeti obliko mojih poezij. Mož je pomilovanja vreden.

Nek pajek je mrežo razpel,

Da kako mušico bi ujel,

Po zmoti pa zgrabi čebelo,

Ki ima med in pa – želo!

Gorje, če čebela ga vpiči,

Življenje neznatno mu hipoma uniči! *(smeh)*

In ti, gospod M! Dovolj dolgo si črnil moj duhovniški plašč s svojim globoko pomočenim peresom. Velik si hotel biti proti meni, kot Goljat proti Davidu. Kot sv. Jurij nad zmaja si šel nad mojega Človeka nikar! Pa ne razumeš nič! Ti boš meni pravil, kako naj z Bogom govorim? ... Streljati, streljati v črno vojsko, da bi jo razgnal znad glave ...

Erjavec se pojavi kot prikazen

FRAN: *(kot odmev)* Pazi, v kaj se spreminjaš, prijatelj! Pazi ...

Simon sprva ne sliši, nato se zdrzne

SIMON: France?!

FRAN: Stvar, ki potrebuje toliko dokazovanja, ne more biti dobra!

SIMON: Et tu, Brute? Po kaj si prišel?

FRAN: Pusti, Šimen! Popusti. Vseeno je.

SIMON: Vseeno? Ni še konec, dragi moj! Da se mi je um obsenčil, sem prebral nazadnje, da sem postal slab *politični* pesnik. Pijanec! Take pišejo in me blatijo. Nikoli ne bo konca! Misliš, da jaz tega hočem? Miru naj mi dajo!

Pojavi se Dragojila

DRAGOJILA: Da, dragi prijatelj, imeli smo pred leti tukaj vrlega kaplana, domačina, ki je tu društvo ustanovil, mu znal življenje vdihovati, da se je naglo razvijalo in cvetelo. A voditelj je šel in plamen je ugasnil. In zdaj da si se ti s Šimnom pobratil? To me je nekoliko osupilo, ker je čudak. Kaj slišim, pomisli! Da je zaplodil mladiče, vsakega z drugo materjo. Ne morem verjeti, če je to res!

SIMON: Ti? Da so moje ime še pri tebi umazali ... samo tega ne! Bolj čisto, kot sem tebe ljubil, ni ljubil nihče. In vendar sem iz mesa. To meso, ta kri se ni mogla zadržati ... Ne morem ... ko bi ti vedela, vse je presahnilo, duh je komaj še živ, vse veselje ... pesem, ki je prej sama iz mene vrela, je usahnila. Oj vstani, sonce moje, osuši mi solze; zazrem naj lice tvoje in glasno spet zapoje, zauka mi srce. Če bi se ti vsaj enkrat zares izpovedal, pa nisem mogel ust odpreti ... v srce zaklenjeno je tolklo ob stene, je tolklo ...

Pojavi se mati

MATI:

Kdo ga je zaprl? Sam! Dobro je poznal dolžnost tega stanu, tudi je vedel, da kdor se zaklene, ostane zaklenjen do smrti! Sam se je odločil za kletko, zdaj pa toži in nenehno ponavlja, da je zaprt, da mu je prostost vzeta, da so mu silo storili. Sam si hotel tako, in vendar zvrtaš odgovornost za svojo nesrečo na druge.

SIMON: Sam? Bog mi je priča, da nisem nikdar želel biti njegov služabnik, in vendar sem mu služil! Zvesto in z vero vanj, ki jo malokdo premore! Poljubil sem križ in ga nosil! Oba ga nosiva, že vso to dolgo solzno pot, s Kristusom sotrpina ... in on ve za mojo bolečino.

Prikazni kot odmev ponavljajo

FRAN: V kaj se spreminjaš, prijatelj ...

MATI: Nosi, Simon, nosi ...

DRAGOJILA: Kaj, slišim? Kaj slišim ...

SIMON: Odprli ste se, grobovi? Si schiudi, si schuidi la tomba! Ste prišli po odgovore! Tudi prav! Zadoni tromba nebeška tudi meni! Kmalu pridem za vami!

Prikazni izginjajo, glasba se umiri, z njo tudi Simon

Je bilo vredno? Vredno! Kot Job sem, Ti moj stvarnik, šele zdaj, ko sem že skoraj pred Tvojim tronom, ko Ti bom vsak čas v oči gledal, vem: da je Tvoja modrost brezmejna. Kolikokrat sem klical k Tebi, Te rotil, preklinjal svojo usodo in Tebe. Oj, jaz o Tebi prej sem blèl, to, česar nisem nič umel.

Veliko si mi naložil, malo sem izpolnil. In vendar vem: velika je Tvoja milost. Zdaj sem pripravljen, s sklonjeno glavo bom čakal na sodbo. Milostna bo, vem, Gospod.

KONEC